

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

MEDİNE YAHUDİLERİYLE İLİŞKİLERİN ERKEN DÖNEM KUR'ÂN TEFSİRİNE
ETKİSİ

Bedriye YILMAZ, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2021. (352 Sayfa)

TEMEL MAHMUTOĞLU

DOKTORA ÖĞRENCİSİ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İncelemekte olduğumuz eserde Kur'ân'ın kendinden önceki kitaplara yaptığı atıfları tespit edip bunları özellikle Yahudi kaynaklarıyla mukayese etmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Medine ve çevresi Yahudileri (Hayber dâhil) ile erken dönem Müslümanlarının toplumsal yapısı ve ilişkilerini bilmek; Mekke ve Medine vahiy süreci bağlamında Müslüman-Yahudi ilişkilerinin boyutlarını kronolojik olarak ortaya koyabilmek; Kur'ân'da atıf yapılmış önceki vahiylerin Medine ve çevresi Yahudilerin mevcut metinlerinde neye denk geldiğini tespit etmek; Hz. Peygamber'in (s) Yahudilerin hem kendilerine hem de ellerinde bulunan kitaplara karşı tutumlarını tespit etmek; isrâiliyat kabilindeki rivayetleri tespit etmek; Kur'ân ve Yahudi bilgi birikimini bilmenin her ikisinin anlaşılması noktasında mutualist faydaya dikkat çekmek; İslâm ve Yahudi geleneğinin birbirlerine tuttukları aynalarda kendilerini de tanıyabileceklerini göstermek amaçlanmaktadır. Dr. Yılmaz'ın kendi ifadelerine büyük ölçüde sadık kalarak bu çalışmada görebildiğimiz amaçlar bunlardır. Çalışma genel itibarla tasvirî yöntemi esas almış; mukayese yöntemini de kullanmıştır. Aynı zamanda ilahiyat alanının olmazsa olmazı klasik kaynaklar taranmıştır. Bunların yanı sıra Tora pasukları, Midraş rivayetleri ve Talmud pasajları, tarih, siyer ve hadis verileri de kullanılmıştır. Bunlara bağlı olarak tahlil ve tenkit yöntemi de işletilmiştir.

İncelemekte olduğumuz eser iki ana bölümden oluşmaktadır. Ana bölümler kendilerine ilişkin başlıklar ve bu başlıklara bağlı tali başlıklardan oluşmaktadır.

I. Bölüm: “Medine Yahudileri İle İlişkilerin Kur'ân'â ve Tefsire Yansımaları

1. Mekke Dönemi

2. Medine Dönemi

II. Bölüm: “Yahudilerden Nakilde Bulunma”

1. Yahudilerden Nakilde Bulunmanın Kur'ânî Dayanağı

2. Hz. Peygamber'in Yahudilerden Nakilde Bulunma Meselesine Yaklaşımı

3. Müfessirlerin Yahudilerden Nakilde Bulunma Meselesine Yaklaşımı

4. Yahudilerle İlişkiler Çerçevesinde Öne Çıkan İsimler/Râviler

İmdi bu bölümlere bağlı başlıklar ve onların bünyesinde bulunan tali başlıkların ihtiva ettiği meselelere göz atalım.

I. Bölümün ilk başlığında (Mekke Dönemi) Hz. Mûsâ ve Hz. İbrâhîm'in Sahifelerine yapılan atıflardan söz edilmektedir. Bu bağlamda A'lâ suresi örnek verilmiş; bu sure veya bu surede anlatılanların yahut suredeki âyetlerin İbrâhîm ve Mûsâ'ya gelen sahifelerde bulunduğu şeklinde erken dönem müfessirlerin görüşleri zikredilmiştir. Ayrıca bu başlık altında tüm peygamberler ile gelen dinin temelini tevhid olduğu izah edilmiştir; dahası söz Ehlu'l-kitâb'a getirilerek onlara karşı Mekke döneminde vahyin yumuşak, takdir edici ve müspet oluşu vurgulanmıştır. Yine bu başlıkta Kur'ân ve Hz. Peygamber'in tashih edici rolü mevzubahis edilmiştir. Ayrıca Yahudi âlimlerinin vahye şahit kılınması meselesi de bu kısımda incelenmiştir. Bu bağlamda Şu'arâ suresi 192-197. âyetler örnek gösterilmiştir. Hz. Mûsâ ile Hz. Peygamber'in benzerliğine; bu minvalde Tevrat ile Kur'ân'ın da benzediği belirtilmiştir. Bu başlık altında kıssalara dair meseleler de incelenmiştir. Mekkî âyetler içerisinde İsrâiloğulları tarihine ait en fazla kesitin Hz. İbrâhîm, özellikle de Hz. Mûsâ üzerinden sunulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca burada Yahudi âlimlerinden “vallahî, Muhammed Tevrat'ta indirildiği şeklinde Kur'ân'ı okuyor” gibi iktibaslarla Tevrat Kur'ân benzerliği resmi çizilmeye çalışılmıştır. Yine bu kısımda dönemin Yahudilerine yönelik bazı eleştiriler çalışmaya

dâhil edilmiştir. Bu eleştirilerin Tevrat'ın da bünyesinde münafık özelliği olarak saydığı Tevrat açısından da münafık Yahudilere yönelik eleştiriler olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca birinci başlık altında Yahudilere yönelik vahye dayalı sorular aracılığıyla onlarla kurulan iletişim gündeme taşınmıştır. Bu bağlamda onlara yönelik “*yese'lûneke*”, “*is'el*”, “*fes'el*” gibi kalıplar örnek olarak verilmiştir. Son olarak Kur'ân ile (İsrâ' 17/22-38) Tora arasındaki benzeşme On Emir üzerinden örneklendirilmiştir. I. Bölümün ikinci başlığında Medine dönemi, özellikle Bakara suresi özelinde belirli gruplar halinde tahlil edilmiştir. Hususiyile bu kısımda Medine Yahudileriyle ataları arasındaki olumlu ve olumsuz benzerlikler zikredilmiştir.

II. Bölümde (Yahudilerden Nakilde Bulunma) Yahudilerden nakilde bulunmanın Kur'ânî dayanakları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda kıssalar delil olarak sunulmuş; Kur'ân'ın önceki kitapları doğrulayıcı ifadeleri ve onları referans kullanması mevzubahis edilmiş; ahkâma dair önceki Kitaplarla Kur'ân arasındaki benzerlikler ve farklılıklar sunulmuştur. Ayrıca bu kısımda Hz. Peygamber'in (s) Yahudilerden nakilde bulunma meselesine dair yaklaşımı zikredilmiş; gündelik hayatı dâhil olmak üzere birçok hususta yaşayan Yahudi geleneğini Hz. Muhammed'in (s) dikkate aldığı zikredilmiştir. Bu kısımda şer'u men kablenâ bağlamında Şûrâ suresi 42/13. âyet zikredilmiş; bu kavramın içerdiği hususlar belirtilmiştir. Ayrıca bu kısımda Hz. Peygamber'in İsrailoğullarına ait birtakım kıssaları bazı âyetleri tefsir etmede kullandığı ifade edilmiştir. Yine bu kısımda müfessirlerin Yahudilerden nakilde bulunma meselesine dair yaklaşımlarına değinilmiştir. Bu bağlamda Sahâbe'den İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Ubey b. Ka'b, Hz. Ömer, Abdullah b. Selâm, Ebû Hureyre gibi isimlerin konuyla alakalı rivayetlerine temas edilmiştir. Ayrıca burada Ka'bu'l- Ahbâr ve Vehb b. Münebbih'den de alıntılara yer verilmiştir. Bu bölümün son başlığında Yahudilerle ilişkiler çerçevesinde öne çıkan râviler incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle sahâbî râvilere ardından muhadram ve tâbi'ûn râvilere değinilmiştir. Sahâbeden Hz. Ömer, Ebû Hureyre gibi isimler, muhadram mühtedi Ka'bu'l-Ahbâr gibi isimler üzerinde durulmuştur. Onlardan nakledilen birçok rivayetin tefsirde kullanıldığına dikkat çekilmiştir.

Öncelikle Dr. Bedriye Yılmaz'ı böylesine özenle hazırlanmış bir eser vücuda getirdiği için tebrik ediyoruz. Eser gerek yazım dili açısından gerek kullanılan kaynakça açısından gerekse de kullanılan transkripsiyon alfabesi bakımından takdire şayandır. Bir iki tane dışında yazım yanlış yapılmamış olması eserin dikkatle yazıldığını gösteren önemli hususlardan bir tanesidir. Ayrıca son dönem eserlerde görmeye pek alışkın olmadığımız dizin kısmını da eserinde barındırması yine tebriği hak eden hususlardan bir tanesidir. Dahası eserin takriz barındırması ilmi tevâzuyu ve ustaya karşı hürmeti göstermesi bakımından takdiri hak eden önemli bir husustur. Bu tür özelliklerin bu eserde bulunması başka eserlere örnek olması bakımından kıymete değerdir. Ayrıca bu çalışmada zengin bir konu alıntıları ağı vardır. Bir konu birçok kişiden alıntıyla değerlendirilmektedir. Arada tefsir havası verse de âyet örgüsü çok iyi derecede işlenmiştir. Konuyla alakalı hemen her âyet üşenilmeden ya dipnotta ya da metin içinde verilmiştir. Hususiyile, verilen âyetlerin orijinal metnin verilmiş olması kıymeti haiz bir durumdur. Bu husus hem metnin sağlamlığını tescil eder hem de okuyucuya ciddi kolaylık sağlar.

İlmî müktesebata katkı sağlaması açısından şu tenkitlerde bulunabiliriz:

İlk etapta dikkatimizi çeken husus ana metin ile dipnot kısmında kısa da olsa alışageldiğimiz çizginin olmamasını dikkati dağıtan bir husus olarak zikredebiliriz. Sayfa 76'daki “pejoratif” kavramı yerine “yericî, kötileyici” kavramlarının kullanılması daha uygun olurdu. Zira bu kavramın karşılığı kendi dilimizde mevcuttur. Benû İsrâil, Ehlu'l-Kitâb, yazımlarında olduğu gibi tâbi'în (s. 291 ve başka yerlerde) kelimesi de tâbi'ûn şeklinde merfû halde yazılmalıydı. Nitekim

kendi dilimizde i'râb kaidelerinin karşılığı olmadığından kelimeyi mansûb/mecrûr olarak yazmak doğru değildir. Ayrıca Şu'âra suresi nüzûl bakımından 47. sırada gösterilmiştir (s. 82). Ancak bu konuda farklı tertiplerin olduğu aşikârdır. Bu sebeple nüzûlde kimin Mushaf'ının dikkate alındığı belirtilmeliydi. İçerik açısından tenkit edecek olursak şunları söyleyebiliriz: Yöntemde iddia edildiği gibi her rivayet tenkite tabi tutulmamıştır. Bazı yerlerde tenkit metodu işletilse de çoğu yerde rivayetler sadece tenkitsiz değerlendirme kabilinden, anlatılan meselelere payanda olarak kullanılmıştır. Eserde bazı meseleler belli bir noktadan sonra Tevrat (Tora, Talmud, Mişna) ağır basacak şekilde ilerlemekte; dahası bazı âyetler sanki Ehlu'l-kitâb'ın isteklerine inmiş gibi anlaşılmaktadır. Fazlasıyla bold yapılan bu yaklaşım bizce uygun değildir. Nitekim bu durum Kur'ân'ı oryantalistlerin algısına indirgemeye sebebiyet verebilir. Müellif, bu yanlış algıyı yöntem kısmında belirttiği tenkit metoduyla kırmalı ve rivayetlerden meselelere daha sağlıklı bir geçiş yapmalıydı.

Bütün bu eleştiriler yanında Dr. Yılmaz'ı ilmi müktesebata katkı sunduğu için bir kez daha tebrik ederiz. Bu ve benzeri sahalarda bizleri daha çok aydınlatacak kıymetli eserler vermesini dileriz.

